

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2026

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2026

3-JILD 1-SON

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

TO'PLAMI

3 - JILD, 1 - SON

2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari

Xalilova Nigina Avaz qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti, pedagogik ta'lim kafedrası 1-kurs magistranti.

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy ta'lim talablari asosida tanqidiy fikrlash tushunchasining mazmun-mohiyati, uning o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishdagi o'rni hamda shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi ahamiyati yoritib berilgan. Shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi didaktik yondashuvlar, interfaol ta'lim metodlari, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, bahs-munozara va refleksiv topshiriqlarning samaradorligi asoslab beriladi.

Maqolada ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan pedagogik shart-sharoitlar, o'qituvchining metodik tayyorgarligi, o'quv muhitining tashkil etilishi hamda o'quvchilarning mustaqil fikrlashga yo'naltirilgan faoliyatini qo'llab-quvvatlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, didaktik vositalardan samarali foydalanish, ta'lim mazmunini muammoli vaziyatlar asosida tashkil etish hamda o'quvchilarning faolligini oshirish orqali tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini izchil rivojlantirish mumkinligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, didaktik imkoniyatlar, ta'lim jarayoni, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, kompetensiya, o'quvchi faolligi.

Аннотация. В данной статье с научно-теоретической и практической точки зрения анализируются дидактические возможности развития навыков критического мышления учащихся в образовательном процессе. В исследовании на основе современных требований к образованию раскрываются сущность и содержание понятия критического мышления, его роль в активизации познавательной деятельности учащихся, а также значение в формировании личностных и социальных компетенций. Также обосновывается эффективность дидактических подходов, интерактивных методов обучения, проблемного обучения, проектной деятельности, дискуссий и рефлексивных заданий, способствующих развитию критического мышления.

В статье особое внимание уделяется педагогическим условиям, необходимым для развития навыков критического мышления в образовательном процессе, методической подготовке преподавателя, организации учебной среды, а также вопросам поддержки деятельности учащихся, направленной на формирование самостоятельного мышления. По результатам исследования установлено, что посредством эффективного использования дидактических средств, организации содержания обучения на основе проблемных ситуаций

и повышения активности учащихся возможно последовательное развитие навыков критического мышления.

Ключевые слова: критическое мышление, дидактические возможности, образовательный процесс, интерактивные методы, проблемное обучение, компетенция, активность учащихся.

Abstract. This article analyzes the didactic opportunities for developing students' critical thinking skills in the educational process from scientific-theoretical and practical perspectives. Based on modern educational requirements, the study reveals the essence and content of the concept of critical thinking, its role in activating students' cognitive activity, as well as its importance in the formation of personal and social competencies. In addition, the effectiveness of didactic approaches, interactive teaching methods, problem-based learning, project-based activities, discussions, and reflective tasks that contribute to the development of critical thinking is substantiated.

The article pays special attention to the pedagogical conditions necessary for developing critical thinking skills in the educational process, the teacher's methodological preparedness, the organization of the learning environment, and the support of students' activities aimed at developing independent thinking. According to the research findings, it has been determined that the consistent development of critical thinking skills is possible through the effective use of didactic tools, organizing the content of education based on problem situations, and increasing students' activity.

Keywords: critical thinking, didactic opportunities, educational process, interactive methods, problem-based learning, competence, student activity.

Bugungi globallashuv va axborotlashuv sharoitida jamiyat taraqqiyoti inson kapitalining sifati, xususan, shaxsning mustaqil, mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga bevosita bog'liqdir. Zamonaviy ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallovchi emas, balki o'z fikriga ega, axborotni tahlil qila oladigan, muammolarga tanqidiy yondashuvchi va asosli xulosalar chiqarishga qodir shaxs sifatida shakllantirishdan iborat. Shu jihatdan, ta'lim jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda ta'lim mazmunini yangilash, o'qitish metodlarini takomillashtirish hamda kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunda tanqidiy fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularning mustaqil ta'lim olishga bo'lgan ehtiyojini shakllantirish va o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarga o'zlashtirilayotgan bilimlarni chuqur anglash, mavjud axborotni tahlil qilish, solishtirish, baholash va asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o'qitishning mazmuni, shakli va metodlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, u didaktik imkoniyatlardan oqilona foydalanishni taqozo etadi.

Xususan, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, bahs-munozaralar, tahliliy va refleksiv topshiriqlar o'quvchilarning fikrlash faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bunday metodlar o'quvchilarning faqat bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, o'qituvchining metodik va kasbiy tayyorgarligini oshirish, qulay va rag'batlantiruvchi o'quv muhitini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchilarni erkin fikrlashga, o'z nuqtayi nazarini asoslashga, turli qarashlarni tahlil qilishga yo'naltirishi lozim. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungu kundagi ta'lim tizimining ham asosiy maqsadlaridan biri umumta'lim maktab o'qituvchilari ushbu kontseptsiyani qanday qabul qilishlarini va ular o'zlarining maktablarida qanday professional fon tariqasida tanqidiy fikrlash tajribasini olib kelishlarini o'rganish hisoblanadi. Bryusseldagi (Belgiya) uchta Yevropa maktabida jami yigirma bir o'qituvchi yarim tizimli suhbatlar orqali so'roq qilindi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilar tanqidiy fikrlash tushunchasini yaxshi tushunadilar. Ular tanqidiy fikrlashni turli strategiyalar orqali faktlarni tahlil qilish, boshqa faraziy vaziyatlarni idrok etish va aniq faktlar bo'yicha shaxsiy fikrlarni shakllantirish hamda takomillashtirish qobiliyati deb hisoblaydilar. O'qituvchilarning fikriga ko'ra, bular tanqidiy fikrlovchining asosiy xususiyatlari: turli xil madaniy muammolarga nisbatan fikr yuritish, hamkorlik qilish, tahliliy va ochiq fikrlash haqida o'z ifodasini topadi. O'qituvchilarning maktabdagi ta'limi, natijalar, bir tomondan, fikrlash xaritasini tuzish, guruh muhokamasi va sinfda tanqidiy fikrlashni faol o'rganish hamda rivojlantirish uchun hisobga olinadigan tegishli amaliyot ekanligini ko'rsatadi. Boshqa tomondan, ular o'zlarining tajribalari hali ham cheklanganligini ta'kidlaydilar. Ularning kasbiy tajribasiga kelsak, ular o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida loyihaga asoslangan ta'lim va bolalar uchun falsafa orqali tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishni uchratganliklarini ko'rsatadilar. Shu bilan birga, ular bu sohada hali ham tengdoshlarni o'rganish va o'qituvchilar malakasini oshirish jarayonida ilg'or tajriba almashish orqali qo'shimcha yordam ko'rsatish zarurligini ta'kidlaydilar.

Tanqidiy fikrlash tajriba, kognitiv qobiliyat va affektiv tendentsiyalarning aralashmasidir va juda ko'p murakkab kognitiv qobiliyatlar talab qilinadi. Dewey (1966) ga ko'ra, "Sihontang" (2019) da tanqidiy fikrlash - bu e'tiqod yoki bilim shaklini faol va ehtiyotkorlik bilan ko'rib chiqish, deb tushuntirdi. Shuning uchun tanqidiy fikrlash ko'nikmalari XXI asrning muhim ko'nikmalaridan biridir. Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari zamonaviy ta'limning muhim jihati talabalarning muvaffaqiyati uchun muhim real hayotiy ko'nikmalarini egallashda imkoniyatlar ko'p. Bu talabalar muammolarni hal qilishda va to'g'ri qarorlar qabul qilish jarayonida ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim qobiliyatdir, shunda biz haqiqat haqida eng yaxshi o'ylagan narsamizni olishimiz mumkin. O'qituvchilar o'z o'quvchilarining idrokini yaxshi bilsalar, o'quvchilarning fikrlash usullarini uyg'unlashtirgan darslarni loyihalashda samaraliroq bo'lishadi. Tanqidiy fikrlash yigirma birinchi asrda ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim mahoratdir. Zamonaviy ta'lim tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va muhimligini ta'kidlaydi. Ta'lim o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bog'lab, ularni tanqidiy fikrlashga imkon berishi kerak. Talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini

oshirish usullaridan biri ularni tanqidiy fikrlashga va muammolarni hal qilishga undaydigan ta'lim modelini qo'llashdir. Biroq, yechim tanqidiy fikrlashning etishmasligi tufayli ma'lum muammolarni favqulodda muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Talabalar yangi yechimlarni topish uchun tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Muammo siz oqilona dalillardan foydalanishingiz kerakligi sababli paydo bo'ladi. Tanqidiy fikrlash hayot tarzimizdagi o'zgarishlar tufayli har qachongidan ham muhimroqdir. Talabalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish ularga zamonaviy dunyoning odatiy bo'lmagan muammolarini hal qilish imkonini berish uchun muhim ahamiyatga ega. Tanqidiy fikrlash - bu ma'lumotlar, kognitiv qobiliyatlar va ta'sirchan moyilliklarning yig'indisi va juda ko'p murakkab kognitiv qobiliyatlar talab qiladi. Analitik fikrlash, muammolarni hal qilish va yozuvlarni baholash yaxlit tarzda muhim so'rovda faollashtiriladi. Bundan tashqari, insonning asosiy hayratidan foydalanish uchun uni boshqalarga yetkazish kerak, ayniqsa muhim fikrlashni baholash doirasida. Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradigan o'quv modellari yordamida o'rgatish mumkin. Tanqidiy fikrlash qobiliyatlari uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan ko'plab o'zlashtirish modellari mavjud, ammo so'rovga asoslangan o'rganish modellari, loyihaga asoslangan o'zlashtirish modellari hamda harakatga asoslangan o'rganish modellari alohida e'tiborga loyiqdir. O'tkazilgan empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, asosiy fikrlash qobiliyatlarini o'rganish uchun ko'pincha ishlatiladigan o'rganish modellari zerikarli va to'liq o'rganiladigan versiyalardir. Shu sababli, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini mashq qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan bosqichlardan biri muammoli ta'lim (PBL) modelini qo'llashdir. PBL - bu tanqidiy fikrlashni ta'kidlaydigan o'qitish usuli. Aralash yondashuv o'quvchilarga o'z ta'limlarini real vaziyatlar bilan yaxshiroq bog'lash imkonini beradi. PBL paradigmasi o'quvchilarning ko'nikmalarini, fikrlash qobiliyatini va tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradigan masalalarga qaratilgan. Qisqa muddatli rejalar talabalar tomonidan takomillashtirilishi kerak. Adabiyotda talabalarni rag'batlantirishning bir qancha usullari taklif qilingan, ulardan biri PBL modelidir.

O'quvchilarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni shakllantirishda bir qator psixologik omillar muhim rol o'ynaydi: Qiziqish va motivatsiya: Yangi bilimlarga bo'lgan qiziqish va o'rganishga bo'lgan ichki ehtiyoj ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi. Yuqori motivatsiyaga ega o'quvchilar mustaqil izlanishga moyil bo'ladi. Erkin fikrlash muhiti: Erkin va qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'quvchilar o'z fikrini bimalol ifoda etadi, yangilikdan cho'chimaydi, xatolardan qo'rqmaydi. Intellektual qobiliyatlar: Tahliliy tafakkur, tafovut qilish va umumlashtirish kabi aqliy faoliyat turlari ijodiy va tanqidiy fikrlashning asosi hisoblanadi. Muloqot va fikr almashish: O'quvchilar o'rtasida faol muloqot va bahsmunozaralar ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi va tanqidiy fikrni rivojlantiradi. Ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchi va psixologning hamkorlikdagi faoliyati muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi darsda muammoli vaziyatlar yaratish, ochiq savollar berish, loyihaviy topshiriqlar berish orqali o'quvchilarning fikr yuritishini rag'batlantiradi. Psixolog esa o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlab, ularni ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi, shuningdek, zarur metodik tavsiyalarni beradi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim va ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Tanqidiy

fikrlash o'quvchilarning bilimlarni ongli va chuqur o'zlashtirishiga, axborotni tahlil qilish va baholashga, muammoli vaziyatlarda mustaqil va asosli qarorlar qabul qilishga imkon beradi. Shu bois, mazkur ko'nikmalarni shakllantirish ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida izchil va tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda didaktik imkoniyatlardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Xususan, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, bahs-munozara va refleksiv topshiriqlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishga, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday ta'lim shakllari o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirib, ularni ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantiradi. Shuningdek, ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun qulay pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, o'qituvchilarning metodik va kasbiy tayyorgarligini doimiy ravishda oshirib borish, zamonaviy didaktik vositalar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish muhimdir. O'qituvchining pedagogik mahorati, darslarni muammoli vaziyatlar asosida tashkil etishi hamda o'quvchilarni erkin fikrlashga rag'batlantirishi ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolada bayon etilgan nazariy xulosalar va amaliy tavsiyalar umumta'lim maktablari hamda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini takomillashtirish, o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv faoliyatini samarali tashkil etishda foydalanilishi mumkin. Kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini yanada boyitish, uni amaliyotga keng joriy etish hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiotlar:

1. O'QUVCHILARDA
SHAKLLANTIRISH	TANQIDIY
METODIKASI	FIKRLASH
Sobirova	KO'NIKMALARINI
Dilfuza Azimdjonovna
https://doi.org/10.5281/zenodo.13295283			
2. TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA PBL MODEL
M.B.Islamova ¹ , M.H. Rahmonova ² ¹ NavDU o'qituvchisi, ² NavDU "Pedagogika"
ta'lim yo'nalishi talabasi https://doi.org/10.5281/zenodo.15638028			
3. O'QUVCHILARDA
RIVOJLANTIRISHDA	IJODKORLIK
PSIXOLOGIK OMILLAR	VA
Axmedov	TANQIDIY
FIKRLASHNI
Jovli Omonovich
Surxondaryo viloyati Uzun tumani 46-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi			